

Tobias Norlind och musiken i Sverige under Vasatiden¹

Av Kia Hedell

Inledning

Tobias Norlind (1879–1947) beskrivs i allmänhet som den store banbrytaren inom svensk musikforskning.² Han tillhörde bland annat tillsammans med lärofadern och inspiratören Henrik Schück generationen av universalforskare, som var verksamma strax före och efter sekelskiftet 1900. Detta var något som också uppmärksammades av Norlinds egen samtid; i sin hyllningsartikel i *Svensk tidskrift för musikforskning* (STM) år 1929 med anledning av Norlinds 50-årsdag talar Carl-Allan Moberg om universaliteten i hans forskning (Moberg 1929, s. 19). Norlinds produktivitet och spännvidd i sin forskargärning skulle vara nästintill en omöjlighet i vår tid med dess krav på specialisering. En sökning på Norlind i den nationella biblioteksdatan Libris ger 80 träffar;³ Moberg uppger år 1929 antalet böcker till nära 50 och antalet artiklar till över 200 (Moberg 1929, s. 13). Norlinds arbeten sträcker sig från att behandla musik, litteraturhistoria, kulturhistoria och folklivsforskning till undervisning och botanik. Hans stora verkförteckning förklaras delvis av en tidig vetenskaplig debut. Norlinds första artiklar publicerades i *Svensk musiktidning* år 1899, då han var bara 20 år, och redan 1901 författade den 22-årige kandidatstudenten *Svensk musikhistoria*.

I Tobias Norlinds omfångsrika produktion utgjorde äldre svensk musikhistoria ett av kärnämnen, ett forskningsämne som han kom att återvända till under hela sitt verksamma liv. I denna artikel vill jag diskutera hans bidrag till vår kunskap om en avgränsad epok, nämligen den svenska Vasatiden (1521–1611). Vasatidens musikhistoria behandlas av Norlind i ett flertal arbeten av olika karaktär, framför allt i de båda böckerna *Kungl. Hovkapellet historia 1526–1926*, författad tillsammans med Emil Trobäck (Norlind & Trobäck 1926), och *Från Tyska kyrkans glansdagar* (Norlind 1944a och 1944b). Dessa arbeten har länge utgjort och utgör delvis fortfarande det fundament på vilket vår kunskap om perioden vilar. Hans bidrag kan inte underskattas men är samtidigt inte oproblematiska. En fråga som jag vill utreda i denna artikel rör om det förekommit samarbete mellan Tobias Norlind och andra forskare i faktainsamlingarna som utgör underlag för ovannämnda framställningar. I vilken

1 Denna artikel utgör en bearbetad version av ett föredrag presenterat vid ett av Tobias Norlindsamfundet för musikforskning anordnat symposium i Lund 17–18.9.2004.

2 Se till exempel Carl-Allan Moberg 1977, s. 752.

3 <<http://www.libris.kb.se>> (besökt 8.2.2006)

utsträckning står han ensam bakom de uppgifter som presenteras, i vilken utsträckning utgör de resultatet också av andra forskares vedermödor?

Kungl. Hovkapellets historia 1526–1926 och Från Tyska kyrkans glansdagar

Kungl. Hovkapellets historia 1526–1926 (i fortsättningen kallad *Hovkapellboken*), tillkom med anledning av Kungliga Hovkapellets 400-årsjubileum. Detta jubileum grundade sig på att den äldsta bevarade räntekammarboken med uppgifter om avlönade musiker vid Gustav Vasas hov är från år 1526, vilket togs till intäkt för Hovkapellets födelse detta år. Uppdraget att skriva Hovkapellets historik gick till Tobias Norlind, då lärare i musikens historia och estetik vid Kungliga Musikkonservatoriet i Stockholm, och Emil Trobäck, anställd som kontrabasist i Hovkapellet. Boken finansierades av Hovkapellet och av Kungliga Teatern, som tillsköt 1000 kronor (Norlind & Trobäck 1926, ej paginerat förord).

Som titeln meddelar innehåller boken en översikt över Hovkapellets verksamhet under fyra sekler. Beträffande Vasatiden ger den för första gången en utförlig, på källforskning baserad, presentation av musicerandet under denna tid. Genom förordet framgår det att man har använt sig av lönelistor och ansökningshandlingar i riks-, slotts- och kammararkivet. I boken ges också anställningslängder över musiker i Hovkapellet alltifrån dess begynnelse. Längderna bygger på lönelistor, med brasklappen att de givna årtalen för 1500-talets del på grund av glapp i listorna på många punkter måste anses som ungefärliga. Dessa anställningslängder, som trots författarnas reservation har visat sig vara ganska tillförlitliga, har varit en ovärderlig hjälp för senare forskare och utgör vad gäller vissa tidsintervaller fortfarande den enda systematiska genomgång av anställda hovmusiker som finns publicerad.

Vad tar då Norlind och Trobäck upp om Vasahoven i sin hovkapellhistorik? I stort sett ges uteslutande en redovisning av den information som man har hittat i avlöningslistorna: vilka musiker som var anställda och vilka musikkategorier de tillhörde. Ibland görs en försiktig tolkning av statistiken, som att förändringar i musikernas antal berodde på ändrade arbetsuppgifter i hovensembeln och att avsaknad av vissa musikkategorier berodde på att musikerna kan ha spelat flera instrument och också ha dubblerat som sångare. Likaså görs ibland försiktiga tolkningar av betydelsen av vissa instrumentbeteckningar (som t.ex. fedla).

Slutligen går författarna in på repertoarfrågor. Man konstaterar att ingen hovmusik från tiden före drottning Kristina finns bevarad, utan att man får bilda sig en uppfattning om repertoaren på andra vägar. Genom att anta att utlandsfödda hovmusiker förde med sig repertoar från sina hemländer och genom att titta på bevarade noter i samlingar i olika svenska bibliotek kommer författarna fram till att det spelades italiensk lut- och stråkmusik, att det sjöngs tysk-nederländsk samtida vokalmusik

(t.ex. Gombert, Jannequin, Clemens non papa och Orlando di Lasso) och mot 1500-talets slut även venetiansk flerkörig musik. Ingenstans framskymtar, som man kanske skulle kunna förvänta sig, en syn på Sverige som en kulturellt efterbliven avkrok med bara begränsade möjligheter till framförande av kontinental samtida musik. Tvärtom utgår författarna från att den musik som finns bevarad i svenska bibliotek och arkiv verkligen också har använts.

Det knappt 20 år senare publicerade flerbandsverket *Från Tyska kyrkans glansdagar: Bilder ur svenska musikens historia från Vasaregenterna till Karolinska tidens slut* utgör på många sätt en summering av Tobias Norlinds forskaraktiviteter inom perioden 1521–1720. Huvudrubriken, ”Från Tyska kyrkans glansdagar”, ger sken av att böckerna behandlar musiken vid Tyska kyrkan i Stockholm, men i själva verket är underrubriken, ”Bilder ur svenska musikens historia från Vasaregenterna till Karolinska tidens slut”, mer rättvisande. I böckerna målar Norlind upp ett brett panorama över musicerandet i Sverige, uppdelat i sex underavdelningar utifrån Sveriges regenter. Utgångspunkt bildar musiken vid det kungliga hovet, men en viktig roll spelar naturligtvis också kyrkomusik. Norlind sveper även över andra teman såsom adelns musik, musik i städer, skolmusik och musik i hemmen samt ger översiktliga verkbeskrivningar av musik bevarad i svenska bibliotek. Jämfört med *Hovkapellboken* utgör *Från Tyska kyrkans glansdagar* en ämnesmässig breddning och fördjupning, något som bara är möjligt efter en lång tids umgänge med primärmaterial i bibliotek och arkiv. Dispositionsmässigt inleds de avsnitt som berör Vasatiden med refererande av vittnesbörd som rör Vasakungarnas eget musicerande och högtidliga musiktillfällen vid hovet. Norlind namnger fortsättningsvis de organister och kantorer som var i hovets tjänst, alltså motsvarande den information som lämnas i *Hovkapellbokens* lönelängder fast här begränsad till två yrkeskategorier. Därpå närmar han sig Tyska kyrkan. Han lämnar en beskrivning över musikens plats i den lutherska gudstjänsten och ställer därefter den intressanta frågan vilken repertoar som användes i Sverige vid högtidsgudstjänster och fester. Den bästa gradmätaren, säger han, finns i Tyska kyrkans samling. Norlind ger övergripande beskrivningar av innehållet i den del av samlingen som kronologiskt hör ihop med Vasatiden.

Till skillnad från i *Hovkapellboken*, där det konstateras att alla hovets musikalier från tiden före Kristina har förstörts, presenterar Norlind här belägg som visar att musikalier från Tyska kyrkans samling också användes vid Storkyrkan och vid hovet. Därmed kan han koppla ihop hovräkenskapernas digra musikrelaterade information med Tyska kyrkans samlings omfattande notrepertoar, vilket öppnar många nya dörrar. Dock konstaterar Norlind att den bevarade repertoaren i Tyska kyrkans samling är vokal, men informationen om musicerandet vid hovet så gott som uteslutande rör instrumental musik. Hur går detta ihop? Lösningen för Norlind är antagandet att instrument beledsagade vokalmusiken liksom att vokala kompositioner också kunde utföras instrumentalt.

Liksom i *Hovkapellboken* är Norlinds syn på den svenska musikkapaciteten posi-

tiv. Efter att ha gått igenom den profana repertoaren i Tyska kyrkans samling samt även i samlingar bevarade i Kalmar, Västerås och Växjö slår han fast följande:

Alla dessa i svenska huvudstaden och stiftsstäderna avskrivna sånger lämna ytterligare exempel på den världsliga sång som förekommit. Såväl de tryckta som handskrivna böckerna bevisa, att i Sverige odlats samma stil som på kontinenten, såväl de tyska som de italienska. Att Regnartsångerna även blivit föremål för försvenskning, bevisar Västeråsexemplaret.⁴ Vi kunna gå ännu längre, om vi jämföra 1500-talets svenska visböcker med dessa tyska samlingar av Scandellus, Lasso, Lechner, Utenthal och Regnart. Det är överallt samma art med borgerliga dikter i conviviumstil till glädjens, kärlekens och vinets lov, samma sorg över kvinnans kallsinnighet, samma bitterhet över klaffare, samma drastiska huvor över mänskliga svagheter. (Norlind 1944a, s. 102f)⁵

Norlind menar alltså att bevarade musikalier i Stockholm och svenska stiftsstäder visar att samma världsliga vokalmusikrepertoar förekom i Sverige som på kontinenten. Det svenska musicerandet under Vasatiden skilde sig inte från det som odlades i utlandet. I samband med detta konstaterande kommer Norlind också, om än ytligt, in på frågan hur all denna utländska musik har kommit till Sverige:

Nordborna reste ju ofta till Tyskland. De unga svenskar, som studerade vid tyska universitet, deltog givetvis i convivia och hade väl en och annan sång i avskrift med sig hem. Även kommo tyska musiker över och fingo på kortare eller längre tid övertaga undervisningen i musik i svenska skolor i Stockholm och stiftstäderna. På så sätt uppstod en musikalisk förbindelse mellan Sverige och det övriga Europa, som kom såväl den kyrkliga som den profana musiken till godo (Norlind 1944a, s. 103).

Han konstaterar således att peregrinationer och utländska musikers verksamhet i Sverige skapade kulturella kontaktvägar mellan Sverige och det övriga Europa. Resonemanget ter sig i modernt receptionsteoretiskt perspektiv som förenklat, men visar ändå på ett vidgat tankesätt jämfört med det som framförs i *Hovkapellboken*.

Tobias Norlind och källorna

Trots att en lång tid passerat och att senare forskning bidragit med ny kunskap och nya perspektiv känns Tobias Norlind ändå som påtagligt modern i sitt tankesätt. Detta är till stor del tack vare hans kulturhistoriska perspektiv. Också avsaknaden av tydliga värderingar av ”hög” och ”låg” kultur bidrar till ett tidlöst intryck. Begränsningen i hans behandling av olika kulturella miljöers musicerande sätts inte i första hand vid vad som anses vara intressant, utan vid vilket källmaterial som har bevarats. Samtidigt är Norlinds arbeten produkter sprungna ur en tid med andra

4 Här åsyftas ett bevarat exemplar av Jacob Regnarts *Neue kurzweilige teutsche Lieder* (tryckt i Nürnberg 1580), i vilket exemplar vissa sånger givits svensk textunderläggning.

5 Denna positiva syn på den svenska musikodlingen och viljan att likställa den med kontinentens accepterades inte av alla; såväl Stig Walin som Carl-Allan Moberg kritiserade Moberg för alltför positiva tolkningar av bevarat källmaterial. (Dahlstedt 1999, s. 51 och s. 221 not 79)

krav på vetenskaplighet än dagens. Sten Dahlstedt framhåller just Norlinds inriktning på källmaterial i sin forskning, att umgänget med källmaterialet för Norlind var det viktigaste inslaget i vetenskapligt arbete. I källkritiskt hänseende karakteriserar Dahlstedt Norlind som naiv. I ett opublicerat manuskript om svensk musikkforsknings mål och uppgifter, återgivet av Dahlstedt, antyds inte ens nödvändigheten av ett källkritiskt förhållningssätt gentemot insamlat material (Dahlstedt 1986, s. 66). Dahlstedt ger också konkreta exempel från Norlinds tidiga produktion (–1926) på avsaknad av explicit källredovisning och källkritik. I *Svensk musikhistoria* saknas exempelvis såväl exakta källhänvisningar som redovisad källkritisk apparat (Dahlstedt 1986, s. 69). Samtidigt påpekar dock Dahlstedt att en källkritisk diskussion under Norlinds tid inte hörde till den vetenskapliga vardagen inom svensk humaniora eller internationell musikvetenskap (Dahlstedt 1986, s. 71). I det följande kommer jag att pröva denna karakterisering av Norlind som källforskare med *Hovkapellboken* och *Från Tyska kyrkans glansdagar* som undersökningsobjekt.

För en nutida forskare är det ofta frustrerande med de sparsamma och otydliga källhänvisningar som ges i Norlinds skrifter. I *Hovkapellboken* hänvisas visserligen till tryckt material, men vad gäller uppgifter hämtade från otryckta källor sägs endast att man för äldre tider ”i främsta rummet” har använt sig av lönelistor och ansökningshandlingar i Riksarkivet, Slottsarkivet och Kammararkivet (Norlind & Trobäck 1926, ej paginerat förord).⁶ I brödtexten saknas vanligen alla former av hänvisningar, något som till viss del kan förklaras av bokens populärvetenskapliga karaktär. En annan typ av källmaterial som har använts, vilket dock inte omtalas i förord eller hänvisningar, är musikalier bevarade i olika svenska bibliotek. Här lämnas vanligen besked i texten om åtminstone var dessa musikalier är förvarade. Musikalierna utgör underlag för den repertoardiskussion, som avslutar *Hovkapellbokens* första kapitel om Hovkapellets äldsta historia.

I *Från Tyska kyrkans glansdagar* är källredovisningen överlag mer frekvent och också mer precis. Ett undantag finns dock, och det gäller hänvisningar som rör Vasahovens musiker. Här ges i regel endast vaga besked. Att en i boken icke namngiven ”vokal ledare” vid hovet under 1520-talet också uppburit arvoden från kyrkan och skolan i Stockholm sägs framkomma i ”Stadens räkenskaper” i Stadsarkivet (Norlind 1944a, s. 18 not 4). Den felaktiga uppgiften om att organisten Hans Larsson också innehade en tjänst som ”överste räknemästare” vid Gustav Vasas hov anges vara hämtad från räntekammarens räkenskaper i Slottsarkivet med jämförande uppgift i handlingar i Kammararkivet (Norlind 1944a, s. 20 not 2). I några fall hänvisas läsaren helt enkelt till *Hovkapellboken* (Norlind 1944a, exempelvis s. 18 not 3, s. 51, not 4 och s. 58 not 1). Denna avsaknad av exakta källhänvisningar förklarar sannolikt varför många av Norlinds teser automatiskt har övertagits av senare forskare utan att ifrågasättas: det är helt enkelt för krångligt och förenat med för mycket arbete att söka upp källorna och kontrollera dem.

⁶ Jfr Norlind & Trobäck 1926, s. 262 not 19.

I sitt förord till *Från Tyska kyrkans glansdagar* berör Norlind denna boks relation till Carl-Allan Mobergs några år tidigare utkomna *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert* (Moberg 1942). I detta sammanhang kommer Norlind in på frågor om avgränsning och urval av material. Han berör även källkritiska problem. Moberg har exempelvis skilt mellan musikalier som har använts praktiskt och musikalier som donerats utan att kunna visas ha kommit till användning. Någon sådan skillnad har inte Norlind gjort, eftersom han menar att det nästan överallt tydligt framgår att Tyska kyrkans musikalier också direkt har använts. Mobergs åtskillnad mellan tryckår och användarår har inte heller beaktats av Norlind. Att tryckår ofta sammanfaller med användarår framgår, menar Norlind, av handskrivna tillägg i de tryckta volymerna (Norlind 1944a, s. 8ff). Norlinds intention i *Från Tyska kyrkans glansdagar* har uppenbarligen varit att ge en översiktlig innehållsbeskrivning av musikalierna i Tyska kyrkans samling och inte att undersöka enskilda musikalier på detaljnivå. Norlinds generaliserande metod bör därför ses som en anpassning till undersökningsuppgiften. Att Norlind redovisar de bakomliggande premisserna till sitt arbete är förtjänstfullt och något som egentligen inte kan förväntas i ett sådant populärvetenskapligt hållet verk som *Från Tyska kyrkans glansdagar*.

Något som emellertid saknas hos Norlind – liksom i Mobergs *Från kyrko- och hovmusik* – är en diskussion om källvärdering. I *Från Tyska kyrkans glansdagar* (Norlind 1944a, s. 15ff) presenteras notiser ur kameralt material sida vid sida med uppgifter hämtade från berättande källor vilka kan betraktas som partsinlagor. Dessa uppgifter stammar ibland från krönikor författade långt efter det att de beskrivna händelserna i själva verket har ägt rum. Ett exempel på en sådan källa är Per Brahe d ä:s ofta citerade vittnesbörd om Gustav Vasas musicerande, nedtecknad i Per Brahes fortsättning av Peder Svarts krönika och författad efter kungens död. Riktigheten i dessa uppgifter kan naturligtvis diskuteras.⁷

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att källredovisningen i de avsnitt av *Hovkapellboken* som rör Vasatiden överlag är svepande, men mer detaljerad beträffande musikalier än vad gäller information om musikerna. Mer frekvent och precis är källredovisningen i *Från Tyska kyrkans glansdagar*. Ett undantag är dock återigen hänvisningar som rör Vasahovens musiker. Medan *Hovkapellboken* i stort sett saknar en diskussion om källkritik berör Norlind vissa källkritiska problem i sitt förord till *Från Tyska kyrkans glansdagar*. Noggrannheten i källredovisning växlar således inom de båda böckerna liksom förekomsten av källkritiska diskussioner växlar mellan dem. Den källkritiska naiviteten som Sten Dahlstedt finner hos den tidiga Norlind finns inte i samma utsträckning hos den äldre författaren till *Från Tyska kyrkans glansdagar*.

7 Jfr Moberg 1942, s. 35.

Tobias Norlind som arkivforskare

Uppfattningen om Tobias Norlind som pionjärforskare vad gäller Vasatidens svenska musikliv var redan under hans egen tid allmänt spridd och har egentligen aldrig ifrågasatts. Carl-Allan Moberg nämner visserligen i sin hyllningsartikel från år 1929 att Norlind utgav *Hovkapellboken* tillsammans med Emil Trobäck. Samtidigt kan inte Mobergs beskrivning av boken tolkas på annat sätt än att Moberg menar att redogörelsen för Hovkapellets äldsta historia är av Norlinds penna. ”Vetenskapligare lagt [än annat i Norlinds produktion] är verket ’Beethoven och hans tid’ samt huvudsakligen de partier av ’Svenska hovkapellets historia 1526–1926’, vilka redogöra för hovkapellets tidigare skeden. De bringa mycket nytt i dagen rörande musiklivet i huvudstaden, av stort värde särskilt för 1500- och 1600-talets svenska musikhistoria, och innebära en vacker komplettering till redogörelsen härför i Norlinds Svensk musikhistoria.” (Moberg 1929, s. 20).

Ett arbete med den typ av källmaterial som Norlind använder sig av är både tidsödande och koncentrationskrävande. Med tanke på den mängd primärmaterial som Norlind stödjer sina forskningar på framstår det som en enastående prestation att, dessutom vid sidan av andra arbetsuppgifter, hinna samla in en sådan mängd källmaterial från arkiv och bibliotek. Var det kanske så att han inte gjorde allt ensam? Har Emil Trobäck varit Norlind behjälplig vid materialinsamlandet i samband med *Hovkapellboken*? Kan det även ha funnits andra medhjälpare? Har Norlind således inte sett alla källor som refereras i original utan tagit del av informationen i annan form, exempelvis som avskrifter gjorda av andra? Skulle det i så fall kunna förklara vissa misstag som finns i källredovisningarna⁸ och de svävande källreferenserna?

I Musikmuseets arkiv i Stockholm förvaras Tobias Norlinds arkiv med bland annat underlagen till *Hovkapellboken* (vol. 32–33). En del av detta material utgörs av kort med avskrifter till allra största delen från Räntekammarböckerna (vol. 32). Insamlaren har ibland haft problem med att tolka myntslag och har inte heller löst upp förkortningar i originalen. Till korten hör en lapp med följande påskrift: ”Sthlm d. 12/3 -33 Herr Direktören Emil Trobäck. Jag har härmed äran överlämna en del ’samlade musikanter’. Det är möjligt att jag *kan* ha några flera anteckningar, men detta är i alla fall det mesta. Hoppas något kan bli till nytta. Hjärtl. hälsningar Med utmärkt högaktning Ma Trägårdh-Åberg”.

I en annan volym, vol. 38 Gustav Vasa, finns också en hel del material i form av avskrifter från tryckta och otryckta källor. Flera pikturer förekommer, framför allt Norlinds men även en större, yvigare handstil med vilken anteckningar gjorts på lösa kort. Kortet innehåller årsvisa sammanställningar över hovkapellmedlemmar och information om dem. Pikturen på dessa kort påminner starkt om Ma Trägårdh-Åbergs.

8 Exempelvis feltolkning av valuta (daler i stället för mark) i samband med löneutbetalningar under 1550-talet. Norlind & Trobäck 1926, s. 24f.

Ma Trägårdh-Åbergs daterade kortsamling i vol. 32 är från 1933 – alltså sju år efter förfärdigandet av Hovkapellboken. Vem denna uppgiftslämnare är har jag inte kunnat utröna. Hon förekommer också som excerptist i en artikel om Tureholms slott, författad av Gösta Selling och publicerad i den kulturhistoriska tidskriften *Fataburen* år 1935 (Selling 1935, s. 42, fotnot 1). Tänkbart är att hon inte hade någon närmare koppling till Norlind och Trobäck. Men det intressanta är att katalogen är skänkt till Trobäck och inte till Norlind. En annan anmärkningsvärd sak är att utkast till avsnitten i *Hovkapellboken* om den äldsta tiden saknas i Norlinds arkiv – de börjar med Dübentiden. Kan det ha varit så att dessa äldsta avsnitt i själva verket är skrivna av Emil Trobäck och bygger på Trobäcks och inte, som allmänt tagits för givet, på Norlinds forskning?

Efter genomgångar av det bevarade materialet i Norlinds arkiv är mitt bestämda intryck att arbetsfördelningen mellan de båda författarna till *Hovkapellboken* har varit sådan, att Norlind ansvarade för insamling av information om bevarade musikalier medan Trobäck ansvarade för insamlingen av biografiska notiser om Vasatidens hovmusiker. Detta intryck bekräftas av Trobäcks egna publikationer i andra sammanhang: den år 1925 publicerade *Hovmusiken i Sverige i äldre tider. Musikhistoriska arkivforskningar och anteckningar* (Trobäck 1924–25), liksom en artikel i STM år 1929 där Trobäck återger ett beställningsbrev för en av Erik XIV:s fedlare, vilket han hade påträffat i Kammararkivet (Trobäck 1929, s. 94f).

Att denna arbetsfördelning rådde mellan de båda författarna stöds av de uppgifter som lämnas i en osignerad artikel i Svenska Dagbladet 1926: ”Hovkapellet kan fira sitt 400-årsjubileum den 5 februari i år. Märkliga upptäckter av hr Emil Trobäck vid forskning i våra arkiv.” (Svenska Dagbladet 10.1.1926). I artikeln står bland annat följande att läsa:

Hr Emil Trobäck, en av hovkapellets nuvarande medlemmar, hade för någon tid sedan föresatt sig att samla allt material som möjligen stod att uppbringa för att med tillhjälp därav utforska hovkapellets historia. I detta vällovliga ärende besökte han bl. a. Riksarkivet, Räntekammaren, Slottsarkivet, Riksmarskalksämberet och Kungl. biblioteket. Resultatet av hans outtröttliga efterforskningar var särdeles givande. Sina rikaste fynd gjorde Trobäck bland hovräkenskaperna under de tidigare skedena. Den för hovkapellets kronologi viktigaste upplysningen fann han i Räntekammarens räkenskapsbok för 1527, i vilken nedanstående löneuppgift var införd. Den handlar om några vid hovet anställda musiker och lyder så här: [bild återgivandes den första kända löneutbetalningen till Gustav Vasas musiker och därunder följande transkription:]

Svarte Hans	6 gyllen.
Morten pockaslagha	6 ”
Greghers trumeter	6 ”
Jörian trumeter	6 ”
Hans componista	6 ”
Adam trumeter	6 ”

/---/ Hr Trobäck har i tidningen ”Musikerns” bibliotek offentliggjort en kortare översikt av sina arkivforskningar i hovmusikens historia. F. n. utarbetar han tillsammans

med dr T. Norlind en större skrift över hovkapellets 400-års historia, som publiceras till jubileet.

I artikeln beskrivs hur Trobäck har samlat in all möjlig hovkapellrelaterad information som han har kunnat hitta på olika Stockholmsarkiv. Bäst avkastning gav hans efterforskningar rörande de äldre tiderna; bland hans fynd finns det tidigaste belägget för anställda hovmusiker (år 1526) vilket föranledde Kungliga Hovkapellets jubileum år 1926. I artikeln nämns också Trobäcks och Norlinds kommande jubileumsbok.

Även Tobias Norlind själv har tillerkänt Emil Trobäck en stor del av den materialinsamling på vilken avsnitten om Hovkapellets äldsta historia bygger. I en minnesruna i STM⁹ (Norlind 1937), skriven med anledning av Trobäcks bortgång, berättar Norlind om omständigheterna bakom Hovkapellbokens tillkomst. Norlind beskriver hur han våren 1925 besöktes av Trobäck, som under arkivarbete upptäckt att Hovkapellet möjligen kunde anses ha grundats år 1526, vilken orkester i så fall skulle fira 400-årsjubileum år 1926. Norlind skriver vidare att anställningslistor för kapellmedlemmarna, det vill säga de listor som återges i *Hovkapellbokens* Bilaga 7, redan förelåg. Trobäck föreslog vid besöket ett samarbete i utarbetandet av en festskrift. Norlind såg uppgiften i början som väl svår, eftersom han själv visserligen hade material för de två mellersta århundradena (det vill säga 1600- och 1700-talet), men inte för den äldsta (1500-talet) och sista (1800-talet) tiden. Det visade sig dock att Trobäck inte bara bedrivit översiktliga studier, utan ”gått till grunden och kontrollerat listorna år efter år och med seg uthållighet forskat efter originalkällorna. Särskilt slog det mig med häpnad, vilket rikt stoff han fått fram från 1500-talet.” (Norlind 1937, s. 180).

De uppgifter om Trobäcks insatser som lämnas i de båda artiklarna i Svenska Dagbladet respektive STM är nog så värdefulla. Likväl måste de ställas inför källkritisk prövning. I ena fallet är det frågan om en artikel skriven av en journalist i en dagstidning med okänd uppgiftslämnare (förmodligen Trobäck själv). I andra fallet handlar det om en minnesruna av panegyrisk karaktär. Att en arbetsfördelning mellan Norlind och Trobäck rådde framgår emellertid också genom det bevarade arbetsmaterialet i Norlinds arkiv. Därigenom får uppgifterna en förankring – vid sidan av subjektiv vittnesbörd har vi också tillgång till ett slags ”teknisk bevisning”.

Vi kan alltså slå fast att Tobias Norlind inte har varit ensam ansvarig för insamlingsarbetet av det källmaterial som ligger till grund för och i hans arbeten efter *Hovkapellboken*. Lejonparten av det mödosamma insamlingsarbetet på bland annat Riksarkivet och Slottsarkivet i Stockholm har i stället gjorts av Emil Trobäck. Därigenom har Trobäck indirekt bidragit med ansenlig information även i den knappt 20 år senare publicerade *Från Tyska kyrkans glansdagar*. Med denna kunskap i handen blir mönstret vad gäller källhänvisningarna i *Från Tyska kyrkans glansdagar* tydligt: när referenser görs till källor insamlade av den vid denna tidpunkt bortgångne Emil

9 Jag vill tacka Folke Bohlin som gjorde mig uppmärksam på denna i detta sammanhang högst centrala artikel.

Trobäck ges endast vida och inexakta källhänvisningar, när referenser görs till källor insamlade av Norlind själv är hänvisningarna mer detaljerade.

Emil Trobäcks medverkan i faktainsamlingen till *Hovkapellboken* förringar på inga sätt den stora pionjärinsats som Tobias Norlind ändå gjorde för vår kunskap om musiken i Sverige under Vasatiden. Om Trobäck bidrog med information om enskildheter gällande hovensemblens musiker, var det Norlind som satte in denna i ett kulturhistoriskt sammanhang och vidgade perspektiven utanför hovets ramar. Ett kulturhistoriskt perspektiv präglar även senare skildringar av Vasahovens musik, exempelvis den översikt som presenteras i *Musiken i Sverige* (Kjellberg & Dahlström 1994).

Just pionjärrollen är något som Carl-Allan Moberg tar fasta på i sin hyllningsartikel till Tobias Norlinds 50-årsdag. Moberg avslutar sin artikel med några ord om pionjärarybete som det under alla tider tyngsta och mest otacksamma arbetet men i gengäld så mycket mera värdefullt för efterföljarna på samma fält. Tobias Norlind har, skriver Moberg, utträttat ett större banbrytararbete för den kommande svenska musikforskningen än någon annan. ”Det är på hans verk vi andra, som sträva på detta försummade område av den svenska odlingens historia, hava att efter måttet av vår förmåga ödmjukt arbeta vidare.” (Moberg 1929, s. 22). Detta gäller inte minst för de områden inom äldre svensk musikhistoria som ännu väntar på en forskningsmässig uppdatering.

Referenser

Arkiv

Musikmuseet Stockholm

Tobias Norlinds arkiv vol. 32, 33, 38

Källor och litteratur

Dahlstedt, Sten 1986: *Fakta & förnuft: Svensk akademisk musikforskning 1909–1941*. Diss. Studies from Gothenburg University. Department of Musicology, No 12 (1986), Göteborg.

Dahlstedt, Sten 1999: *Individ & innebörd: Forskningsinriktningar och vetenskapsteoretiska problem inom svensk akademisk musikforskning 1942–1961*. Diss. Gothenburg studies in the History of science and ideas 14, Göteborg.

Kjellberg, Erik & Dahlström, Fabian 1994: ”Vasahovens musik”, i *Musiken i Sverige* bd 1, Stockholm, s. 199–230.

Moberg, Carl-Allan 1942: *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert*, Uppsala.

Moberg, Carl-Allan 1977: ”Norlind, Tobias”, i *Sohlmans Musiklexikon* bd 4, 2:a uppl 1975–79, s. 751–752.

Moberg, Carl-Allan: ”Tobias Norlind och svensk musikhistorisk forskning”, i STM 1929, s. 5–30.

Norlind, Tobias: ”Emil Trobäck”, i STM 1937, s. 179–181.

- Norlind, Tobias 1944a: *Från Tyska kyrkans glansdagar: Bilder ur svenska musikens historia från Vasaregen-
terna till Karolinska tidens slut* vol. 1, Stockholm.
- Norlind, Tobias 1944b: *Från Tyska kyrkans glansdagar: Bilder ur svenska musikens historia från Vasaregen-
terna till Karolinska tidens slut* vol. 2, Stockholm.
- Norlind, Tobias & Trobäck, Emil 1926: *Kungl. Hovkapellet historia 1526–1926*, Stockholm.
- Selling, Gösta 1935: ”Ett slottsbygge på frihetstiden: En skildring av det nuvarande Tureholms bygg-
nadshistoria”, i *Fataburen* 1935, s. 42–72.
- Svenska Dagbladet 10.1 1926 [osign]: ”Hovkapellet kan fira sitt 400-årsjubileum den 5 februari i år.”,
s. 7.
- Trobäck, Emil 1924–25: ”Hovmusiken i Sverige i äldre tider: Musikhistoriska arkivforskningar och an-
teckningar”, *Tidningen Musikerns bibliotek* 2, 5.
- Trobäck, Emil: Stadsmusiken i Stockholm. Några anteckningar, i *STM* 1929, s. 92–103.

Summary

Tobias Norlind and music in Sweden during the Vasa period

Tobias Norlind (1879–1947), generally described as a pioneer of Swedish musicology, is noted for his research into the history of early music in Sweden. This article discusses aspects of Norlind’s contribution to our knowledge of music life during the Vasa period (1521–1611), focusing on two of his books: *Kungliga Hovkapellet historia 1526–1926* (*The history of the Royal court chapel 1526–1926*), co-authored with Emil Trobäck (1926) and *Från Tyska kyrkans glansdagar* (*From the splendid days of the German church*), volumes 1 and 2 (1944).

These works, while retaining much of their importance for our understanding of music in the Vasa period, nevertheless present problems. A major concern is the basic archival research on which these books are based. How much was Norlind’s own work? In the article, I show that it was in fact Emil Trobäck who was mainly responsible for collecting facts about musicians and music-making at the Vasa courts, and that in *Från Tyska kyrkans glansdagar*, Norlind then re-used this data, generally without explicit acknowledgement. This information has relevance for future research on Vasa music life. It is also significant for our understanding of Tobias Norlind as a researcher of primary sources and a specialist in the history of 16th and 17th-century Swedish music.

Om författaren

Kia Hedell, fil. dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för musikvetenskap vid Uppsala universitet. Hon disputerade år 2001 på en avhandling om musiklivet vid de svenska Vasahoven, särskilt vid Erik XIV:s hov (1560–68). För närvarande är hon anställd i forskningsprojektet Dübensamlingen. En europeisk musikskatt från

1600-talet, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond, vilket arbetar med katalogisering och digitalisering av den s.k. Dübensamlingen som förvaras i Uppsala universitetsbibliotek.